

Pagulastudengist Taani arhivaariks

X

Vello Helk

Personali stabiliseerumine

Kuigi mul oli riigiarhivaari näol ametlikult ülemus, polnud sel mu igapäevases töös praktilist tähtsust. Oma osakonnas olid mul vabad käed. Kaastöölisi sai kõige edukamalt motiveerida, andes neile tegevusvabadust. Nii kergenes mu töökoorem. Ainult põhimõtetlike küsimuste puhul oli minu heakskiitu vaja. Riigiarhivaariga me ei konsulteerinud, sest teda huvitasid eeskätt meie töötulemused, mitte aga igapäevase töö tegemislaad. Töötulemuste suhtes ei saanud ta meile midagi ette heita.

Mõnda head kaastöölist olen juba varem maininud, samuti probleeme riigiarhivaariga. Need lahenesid aga niihästi osakonnale kui ka mulle kasulikult. Minu arhivaar sai teaduslikuks tööks pooleaastase palgalise puhkuse. Tema asendajaks tuli oma soovil 1. osakonnast Hans Kargaard Thomsen, väga tubli ja energiline arhivaar, kes püüdis kohe arhiivide kogumise ja korrastamisega sammu pidada. Ta aeglasema töövõimega eelkäija ajal olime pidanud paigutama palju uusi arhiive hoidlasse korrastamatult. Kargaard suutis lühikese aja jooksul üsna palju meile loovutatud arhiive üldjoontes ära sorteerida, nii et nende sisust oli ülevaade ja see võimaldas nende kasutamist. Tema hoole alla anti eraisikute arhiivid.

Teiseks arhivaariks tuli meile Birgit Nüchel Thomsen, kes oli huvitatud uuest ajaloost. Tundsin teda juba ülikoolipäevilt, olin Århusis hea tuttav ta vanema vennaga, kes õppis arsti-teadust. Birgit tuli ülikooli minu õpingute lõpu-aastatel. Ta siirdus mõne aja pärast Kopenhaagenisse ja abiellus ühe ajaloolasega, kes sai hiljem professoriks. Pärast ülikooli lõpetamist oli Birgit

mõne aasta Århusi Majandusarhiivis ja tuli sealt üle Riigiarhiivi. Tal olid väga ulatuslikud kavad. Minu kolleegidel ülemarhivaaridel oli temaga probleeme, kuna ta harilikult kavandas oma tööülesanded nii laiajooneliseks, et nende teostamiseks kulus palju aega ja tööjõudu. Sel kombel oli ta arhivaaritee sillutatud lõpetamata projektidega.

Olin Birgitiga alati hästi läbi saanud ja võtsin ta meeleldi oma osakonda. Usaldasin tema hooleks eraasutuste ja -institutsioonide arhiivide kogumise. Sellel alal oli tal võimalusi tegutseda oma äranägemise järgi, aga ütlesin kohe, et tal tuleb arvesse võtta meie osakonna piiratud tööjõudu. Ta asus agaralt tööle ja sai oma ülesannetega hästi hakkama. Teda huvitasid eriti poliitiliste parteide arhiivid ja tal õnnestus läbi viia nende süstemaatiline kogumine. Birgit oli kogu hingega oma töö juures, aga ka alati kärsitu. Meie nõupidamistel ei jätkunud tal tihtipeale kannatust mu seletusi lõpuni kuulata – ta oli oma mõttekäiguga juba minust ees. Siis kippus ta mind katkestama, nii et pidin talle ütleva, et ma tahaksin oma argumentatsiooni lõpetada. Aga ega meil sellepärast tüli tekkinud, tundsin ju teineteist.

Birgit ja Kargaard olid erinevat laadi – mõlemad tublid, aga omavahel nad ei sobinud. Märkasin seda kohe, kui kutsusin nad ühisele nõupidamisele. Seetõttu otsustasin pidada nõu enamasti kummagagi eraldi. Pidin ka arvestama, et nende arvamused võisid mõnikord olla üsna kategoorilised. Sel puhul andsin neile järelemõtlemisaega – päeva-paari möödudes jõudsin ikkagi ühisele otsusele. Eriarvamustest meil tülikäsimusi ei tekkinud, need ei mõjutanud meie head isiklikku vahekorda.

Meie osakonnas oli nüüd kaks kindlat arhivaari. Oma kaastöölisi võisin täielikult usaldada. Polnud enam vaja karta, et meie lõunaesine-jutte kõrgemal pool ette kantakse.

Kohalikud arhiivid

Johan Hvidtfeldti riigiarhivaariks oleku ajal läks hoogu kohalike arhiivide asutamine. Neid oli olnud varemgi, aga nüüd kasvas huvi koduloo vastu ja sellega seoses elavnes vastavate ajalooallikate kogumine. Varem olid maa-arhiivid kogunud infomaterjale oma haldusala kohta, aga nüüd leiti, et oleks parem talletada sellist materjali kohapeal. Mõnikord tehti seda tööd kohaliku raamatukogu juures: koguti näiteks ajaleheväljalõikeid, mis valgustavad kohalikku

elu. Tihti kogusid ja talletasid kohalikku arhiivimaterjali pensionile siirdunud kooliõpetajad ja teised haridustaustaga pensionärid – oma kulu ja kirjadega. Kui aga nende kogud olid juba saavutanud teatud ulatuse, said nad mõnikord toetust kohalikult valla- või linnavalitsuselt. See areng oli üsna hoogne. Need arhiivid, mis tihtipeale olid materjalikogud, löid oma keskühingu ja hakkasid tööd koordineerima. Kohalikel arhiividel oli suur huvi nende riiklikes arhiivides leiduvate materjalide vastu, mis aitasid valgustada elu ja olu nende huvialal, näiteks meetrikaraamatud, rahvaloendid jne.

Kohaliku arhiivitegevuse vastu ei olnud riiklikel arhiividel midagi. Need agarad pensionärid kergendasid mõneti meie tööd ja tegid meile kaudset reklaami. Meie vaatekohalt oli aga hädaohtlik, kui nad hakkasid oma tegevusala laiendama, nii et see hõlmas meie alluvusse kuuluvaid asutusi, eriti mitmete ühiskondlike organisatsioonide keskarhiive. Samuti soovisid nad võtta üle valdade ja linnade arhiive. Sel teel lootsid nad saavutada ametlikku tunnustust.

Nii tekkis meie vahel konkurents. Kohalikel arhiividel oli siiski vaja koostööd riiklike arhiividega. Selleks oli loodud koostöönõukogu, mille alaliseks esimeheks oli riigiarhiivaar. Et eraarhiivide kogumine kuulus minu osakonna alla, siis olin selle nõukogu alaline liige. Pidasime vahel koosolekuid ja arutasime tüliküsimusi, eriti silmas pidades agarate pensionäride katseid üle võtta keske tähtsusega arhiive. Kohalike arhiivide esindajad kritiseerisid samal ajal Riigiarhiivi – mittevastutuleliku suhtumise pärast. Kuna neil puudus arhiivialane väljaõpe, siis paistis osa kriitika ajendiks olevat alaväärsustunne. Üldiselt saime omavahel rahuldavalt läbi – kestvaid tüliküsimusi ei olnud. Ka oli Hvidtfeldt rahulik ja leplik mees, kes ei pannud teravaid süüdistusi pahaks, vaid püüdis neid pehmemdada. Ta oli ju samal ajal aktiivne tegelane Taani Ajaloo Keskühingus, kuhu olid koondunud arhiivid, muuseumid ja kohalikud ajalooeltsid.

Ka mul ei olnud kohalike arhiividega vastuolusid, sest nende keskuse eesotsas oli üks mõistlik pensionär – endine koolijuhataja, kes ei lasknud tüliküsimustel vahekordi rikkuda. Nii osalesin lektorina kohalike arhiivide väljaõppekursustel ja vahetasin nendega informatsiooni. Põhimõteteliste kaalutlustel ei saanud me neile oma kogudes leiduvaid materjale loovutada, kuna seda oleks tõlgendatud nende arhiivide

riikliku tunnustamisena. Kui oli tegemist dokumentidega, mis puudutasid kitsamat piirkonda, siis pakkujale soovitasin nii mõnigi kord loovutada need kohalikule arhiivile.

Pärast Hvidtfeldti pensionileminekut võttis koostöönõukogu esimehe koha üle Dybdahl. Tema ajal peeti aga ainult üks koosolek. Ta ei talunud kohalike arhiivide esindajate kriitilisi väljendusi ja loobus nõukogu kokkukutsumisest. Nii suikus see varjusurma ja meil polnud enam foorumit, kus oleksime saanud oma lahkkelid selgeks rääkida. Sellele järgnes vahekordade teravnemine, eriti kui mitmed kohalikud arhiivid said akadeemilise väljaõppega arhiivaarid, kes oskasid paremini oma seisukohti kaitsta. Ka noorenes kohalike arhiivide keskuse juhtkond, see oli pädevam ja energilisem ning korraldas suurejoonelisi materjalide kogumise ja registreerimise aktsioone. Dybdahl võttis üle ka Taani Ajaloo Keskühingu juhtimise, kus tal tekkis neidsamu probleeme. Lõpuks lahkusid niihästi kohalikud arhiivid kui ka muuseumid sellest ühingust. Kui ühing sai lõpuks uue juhtkonna, oli liikmeskond jäänud väga väikeseks ja ühing tuli reorganiseerida.

Mul tuli tegelda ka arhiividega väljaspool Riigiarhiivi. Taani ajaloo huviline haridus- ja sotsiaalminister sotsiaaldemokraat Julius Bomholt (1896–1969) oli pärandanud oma raamatukogu koos väga ulatusliku arhiiviga Esbjergi linnale. Ta oli olnud selles linnas sotsiaalkõrgkooli direktor. Peamiseks tagamõtteks paistis olevat soov, et ta pärandus saaks aluseks plaanitud ülikooli raamatukogule.

Taanis oli tollal käsil uute ülikoolide asutamine. Päevavalgust olid juba näinud ülikoolid Roskildes ja Odenses, ees seisis Aalborgi ülikooli rajamine. Viimasena oli kavas ülikool Lõuna-Taanis, kuid ei saanud kokkuleppele selle paiknemise suhtes. Osa huvilisi tahtis seda idarannikule, endise Põhja-Schleswigi alale, teised soovitasid Esbjergi, mis on suurem keskus paremate majanduslike võimalustega.¹

Esialgu anti Bomholti arhiiv üle Esbjergi linnaraamatukogule. Selle direktor palus minult korrastamiseks abi. Jõudsime 1976. aastal kokkuleppele, et linn katab korrastamiskulud. Käisin Esbjergis arhiiviga tutvumas ja hindasin selle korrastamise ajaks umbes 3/4 aastat – vajalikuks summaks 90 000 krooni. Esbjergi linnavalikogu eraldas selle summa enda eelarvest ja me täitsime oma osa kokkuleppest. Meil oli tubli ja kogenud abitööjõud, kes oskas süstemaatiliselt

¹ Nüüd on see Lõuna-Taani ülikooli nime all ühendatud Odense ülikooliga.

töötada. Sel kombel saime selle töö lõpetada, koos trükitud sisuülevaatega.

Tegelikult oleks Bomholt arhiiv pidanud kuuluma Riigiarhiivi alla. Bomholt oli olnud pikemat aega minister ja tema arhiivis leidis palju ametlikku kirjavahetust. Sellest me tuliküsimust ei teinud, sest eelistasime respektierida ta testamenti. Põhimõtteliselt oli tähtsam, et see materjal oli säilinud ja et selle kohta oli olemas ülevaade. Ainult ametlikult ministeeriumis numbritega registreeritud aktid rändasid oma õigele kohale vastava ministeeriumi arhiivis.

Veel arhiiviküsimustest

Meil oli vindikatsiooniõigus, s.t. võisime erakätesse sattunud riigi haldusasutuste akte tagasi nõuda. Püüdsime seda vältida, sest selle printsiibi rangel rakendamisel oli hädaoht, et mitmed aktid müüakse siis salaja edasi või vahetavad muul kombel omanikku. Kui leidsime harukordadel oksjonite või antikvariaatide kataloogides mõne sellise dokumendi või käsikirja, siis eelistasime selle omandada ostu teel. Meil oli sellistel juhtudel kokkulepe, et saame osta kõne all oleva objekti kataloogi hindesumma eest – enne müügile või enampakkumisele minekut. Sel kombel ei hirmutanud me aktide omanikke ja omandasime need ilma avalikkuse sekkumiseta. Kui need dokumendid ka sattusid eraisikute kätte, saime vähemalt kindlaks teha nende asukoha ja need ka kopeerida.

Meil ei olnudki eelarves eraldatud summasid dokumentide ja käsikirjade ostmiseks. Ma jälgisin harilikult Taani ja ka Saksamaa mõne suurema käsikirjade oksjonifirma katalooge, aga väga harva oli midagi ostmisväärselt. Mäletan ainult ühte taani aadliperekondade vapiraamatut, mis tuli müügile ühes Müncheni antikvariaadis. Mõnikord pöördusid vastavad ärid otse meie poole, aga enamikul juhtudel ei olnud meil pakutud dokumentide omandamiseks huvi, sest tegemist oli ärakirjadega.

Minu kolleegi jaoks Kuningliku Raamatukogu käsikirjade osakonnas oli see probleem aga palju suurem. Tema käsutada oli suurem summa – eriti kirjanike ja teiste kultuuritegelaste kirjade, käsikirjade ja muude paberite ostmiseks. Ta oli tihti sunnitud ostma kõik järelejäänud paberid, sest muidu oleksid need müüdud osade kaupa. Mõned kirjanikud katsusid pärast oma teoste avaldamist müüa käsikirju Kuninglikule Raamatukogule, nõudes nende eest kõva hinda. Kåre Olsen jutustas mulle kord, kuidas üks tun-

tud taani kirjanik pärast ühe teose väljaandmist oli nõudnud masinakirjas puhta käsikirja eest 100 000 krooni! Selle nõude oli ta siiski tagasi lükanud. Poliitikute kirju Taanis nii kõrgelt ei hinnatud, nii et meil ei olnud selles suhtes muret. Mõnikord lasin siiski anda väiksema summa mõnele, kes oli leidnud väärtuslikke pabereid prügimäelt, aga sellest me avalikult ei rääkinud – see oleks võinud ergutada kuritarvitust!

Riigiarhivaar Hvidtfeldti ajal oli mul üldse rohkem esindustegevust. Seda olen eespool maininud. Ma tegelesin 1977. aastal veel kord Taani Väljarändamisarhiivi probleemidega. Selle arhiivi energiline juhataja Holger Bladt oli surnud ja ta lesel läks raskeks hoida arhiivi kasutamiskorras. Sellepärast palus Aalborgi linn asjatundlikku nõu. Kutsuti kokku ajurünnakukoosolek, kus esindasin Riigiarhiivi. Vahepeal oli Aalborgis asutatud ülikool – oleks olnud soodne seostada seda arhiivi kuidagi ülikooliga. Kahjuks puudusid uuel ülikoolil selleks vajalikud ruumid ja summad. Lõpuks jäi arhiiv ikkagi Aalborgi linna hoole alla.

Pärast Dybdahli ametisseastumist oli mul rohkem võimalusi pühendada oma tähelepanu osakonna tööle. 1978. aastal saime hea abitöötaja, nimelt Taani Töölisliikumise Arhiivi juhataja Henning Grelle. Tema eelistas kohustuslikule sõjaväe ajateenistusele tsiviilteenistust, mida tal võimaldati minu osakonnas, kus ta töötas kümme kuud. See oli hea tutvus. Tema arhiiv kogus peamiselt sotsialistlike poliitikute ja ametiühingute arhiive. Meie juures õppis ta arhiivide süstematiseerimist ja registreerimist. Ta võttis hiljem oma arhiivis kasutusele meie tavale vastavad formularid. Andsin talle vahelduseks korrad mittedotsialistlike tegelaste arhiive, samuti läbirääkimisi mõne arhiivi meile loovutamise kohta. Ta oli väga huviline ja energiline mees ning meie hea koostöö jätkus ka pärast tema lahkumist meie juurest. Sel kombel saime paremini arutada ühiseid küsimusi, sest mitu sotsiaaldemokraadist ministrit eelistasid loovutada oma arhiivi meile.

Kuningliku Raamatukogu käsikirjade osakonna juures töötas komisjon, mille ülesandeks oli registreerida Taani kirjanduslikku allikmaterjali. See komisjon oli juba varem tõhusat tööd teinud ja eriti Skandinaavias leiduvaid materjale registreerinud. Komisjoni tööd finantseeris Carlsbergi teaduslik toetusfond. Vahepeal oli komisjon varjusurmas, aga minu uus kolleeg Svend Gissel püüdis 1979. aastal selle tegevust aktiveerida. Ta palus liikmeteks Kopenhaageni ülikooli esindajana professor Poul Bagge, tea-

duste akadeemia esindajana Erik Dali, kes oli ka Taani Keele ja Kirjanduse Seltsi administraator, ja Riigiarhiivi esindajana mind.

See ei olnud mulle koormav ülesanne. Kohustusime paar-kolm korda aastas ja kuulasime ära aruande. Arutasime uusi kavasid ja andsime nõu. Olin oma arhiivireisidel Euroopas sattunud mõnikord taani kirjanike korrespondentsile välismaa kolleegidega ja sain seetõttu anda häid näpunäiteid, aga ka kasutada oma välismaiseid tutvusi ja kontakte. Praktilise töö eest hoolitses Gissel, kes samuti pidas arvet toetussummade kasutamise kohta ja taotles toetuste jaotamiseks meie heakskiitu. Esimeseks suuremaks ülesandeks oli Taani katoliku usku konverteerinud ja kaua Itaalias elanud kirjaniku Johannes Jørgenseni ulatusliku kirjavahetuse registreeerimine. Teistest ettevõtmistest võiksin mainida rahvakirjaniku ja luuletaja N. F. S. Grundtvigi kirjavahetuse otsimist Norras ja Inglismaal.

Minu osakonna igapäevane töö jooksis kindlates rööbastes. Kahjuks läks mu sekretär Helene Rubow 1981. aasta alguses tervislikel põhjustel pensionile. Ta oli väga tubli töötaja, samal ajal ka peaaegu mu kaasmaalanna. Talle polnud erilisi juhendeid vaja – ta oskas töötada iseseisvalt ja ma usaldas talle ka mõne väiksema arhiivi korrastamise. Saime õnneks tubli asendaja, nimelt Magda Dalgårði, keda tundsin sekretariaadi ajast. Kuna ta oli abielus Sune Dalgårdiga, siis riigiarhiivar Dybdahl ei usaldanud teda. Just pärast Helene Rubowi lahkumist tekkis sekretariaadis selle tõttu suurem konflikt, mille tulemusena paigutati kõik kontoriametnikud mujale – saime õnneks Magda endale. Ta oli väga efektiivne ja kiire abiline, harjunud riigiarhiivi sekretärina praktilisi asju korraldama, nii et tema abil sain oma töökoormale kergendust.

Dannebrogi orden ja muud isiklikud tunnustused

Pool aastat varem, 1980. a. lõpul sain Dannebrogi ordu rüütliristi kavaleriks. See autasu antakse harilikult pikemat aega riigiteenistuses olnud juhtivametnikele. Ma olin ka muul kombel selle ära teeninud – omal ajal olin koristanud kuningakoja arhiivi. Ega sellel aumärgil erilist praktilist tähtsust olnud, see oli vaid au ilma lisahüvedeta. Olin esimene eestlane, kes oli saanud rüütliristi Taani riigi teenistuses. Omal ajal oli Eesti riigipeale Konstantin Pätsile antud sellesama ordu Suurrist, aga seda ta enda soovil, millega ta pani Taani diplomaadid Tallinnas

piinlikku olukorda. Teenete eest Eesti ja Taani suhete arendamisel oli 1938. aastal Dannebrogi ordu rüütliristiga autasustatud õigusteadlast Johan Veelmad. Ta oli 1927. aastal käinud Taanis ja osalenud 1936. aastal aktiivselt Eesti-Taani Ühingu asutamisel. Pärast Teist maailmasõda oli ta Saksamaal, kust tal lubati tulla Taani, aga siin suri ta ootamatult 1949. aasta mais, vaid 45-aastasena.

Taanis on kombeks, et Dannebrogi ordu aumärkidega autasustatud isikud tänavad valitsevat monarhi. Nii läksin minagi kuninganna esmaspäevasele audientsile, rist rinnal ja valged kindad käes. Mind oli instrueerinud Tage Kaarsted, kes oma Odense-professori kõrval oli kuninganna historiograaf ja seetõttu õukonna kommetega hästi kursis. Need audientsid leiavad aset Christianborgi lossis. Peale minu oli seal veel palju teisi: kas ordeni või teatavatele ametikohtadele nimetamise eest tänavaid, lahkumisaudientsil või ka mõnel muul põhjusel sinna tulnud. Nii ei olnud kuningannal kuigi palju aega igäuhega rääkida – umbes viis minutit. Kui tuli minu järjekord, sisenesin viisaka kummardusega – esitlemise eest hoolitses uksest sisse saatev kabinetisekretär. Kuninganna seisis keset suurt audientsisaali, pikakasvuline daam, nagu ta on, kes pealegi eelistab kanda kõrgekontsalisi kingi, ja ulatas mulle tervituseks käe. Ma valgustasin talle oma päritolu – tulen ju maalt, kus saaga kohaselt Dannebrog 1219. aastal taevast alla langes, ja selletõttu on mul eriline rõõm sellele au osaliseks saada. Jutt läks aga kohe kuningakoja arhiivile, mida ma olin koristanud – kuninganna on ajaloo huviline. Ta saatis tihti oma vanaisa, Rootsi kuningat arheoloogilistel väljakaevamistel. Ta austab väga möödunud sajandil valitsenud kuningat Christian VIII-t, kellel olid laialdased teadushuvid. Jutustasin siis oma tähelepanekutest tolle kuninga arhiivi korrastamisel ja siis oligi mu aeg läbi. Ta ulatas käe jumalagajatuks ja mul tuli tagurpidi ukse juurde tagasi minna – kuningannale ei tohi selga pöörata.

See oli mu ainuke isiklik kohtumine kuningannaga, sest pensionile siirdudes pidin ma kuulmise puudumise tõttu lahkumisaudientsist loobuma. Olin vahepeal kohtunud temaga ametlikel juhtudel, kus kontakt on piirdunud kummarduse ja käesurvega, näiteks Riigiarhiivi 400 aasta juubeli tähistamisel 1982. aastal. Audientsil paistis kuninganna mulle veidi närvilisena. Pole ju lihtne kogu aeg erineva tausta ja huvidega inimesi vastu võtta, kuigi ta oli loomulikult ette valmistatud. Üldiselt võttes oli ta

Taani kuninganna Margrethe II tervitab Riigiarhiivi 400 aasta juubelil mais 1982 arhiivi juhtkonda, siin minu kõrval Sigurd Rambuschi.

kena – lahke ja südamlilik, rääkis otsekoheselt ja impulsiivselt.

Samal aastal sain teise tunnustuse oma panuse eest teaduspöllumul. 1979. a. hakati välja andma uut biograafilist leksikoni nende kohta, kes on Taanis läbi aegade silma paistnud oma panusega kas poliitika, majanduse, kultuuri või mõnel muul alal. Loomulikult sõeluti leksikonis biografeeritavaid kandidaate hoollega. Mind paluti ka kaastööliseks ja ma kirjutasin mitu biograafiat 16. ja 17. sajandi taanlastest, kelle elukäiku olin oma uurimustes käsitlenud. Samuti korrigeerisin andmeid tolleaegsete biografeeritavate isikute välismaareiside kohta, mis olid selle leksikoni eelmises väljaandes olnud puudulikud. Et ka mind ennast võeti nende nimekate tegelaste hulka, oli mulle väga austav tunnustus. Minu biograafia, mis ilmus selle 16-köitelise leksikoni kuuendas köites, kirjutas mu endine majandusarhiivi kolleeg Finn H. Lauridsen. Selles märgiti ära minu eesti päritolu ja tõsteti esile põhjapanevat teaduslikku panust niihästi vasureformatsiooni kui ka üliõpilaste reformatsioonijärgsete sajandite välismaareiside uurimise alal.

1982. a. toimus ülemarhivaaride ametite ümberkorraldamine. Niels Petersen oli omal ajal astunud ametisse ministeeriumi ja magistrite kutseühingu palgalepingu alusel ja hilisemad ülemarhivaariks nimetamised olid toimunud

sama lepingu põhjal. Nüüd taheti meid kui ülemusi viia kuninganna poolt ametisse nimetatud riigiametnike hulka. See nõudis pikaajalisi läbimõeldusi. Oli ka probleeme meie palgamäärade kindlakstegemisega. Minu kolleegidel 1. ja 2. osakonnas oli suurem personal ja laiahaardelisemad ülesanded, nii et nad paigutati riigi 40-astmelise palgareldi 36. astmele. Mind taheti esialgu 35. astmele jätta, aga mu teaduslikku panust arvestades määrati siiski ka mind 36. astmele – erandlikult ja puhtisiklikult. See astmekõrgus pidi kestma, kuni ma kohalt lahkun, ja polnud pärandatav mu järglasele.

1981. a. oli läinud pensionile 3. osakonna eruohvitserist ülemarhivaar. Sel puhul avanes võimalus ühtsustada see osakond teistega, täites ülemarhivaari ametikoha akadeemilise väljaõppega isikuga. Sõjaarhiivi vastu paljud huvi ei tundnud. Esialgu nimetati ülemarhivaari kohusetäitjaks arhivaar Hans Christian Bjerg. Tema korrapärane ametissenimetamine sai teoks alles 1983. aastal – 35. palgaastmel.

Pärast seda ümberkorraldamist nimetati meid ametisse kuninganna poolt. Siis pidime tavakohaselt kuninganna juurde audientsile minema, tänamaks ametissenimetamise eest. Kuid just siis algasid mul kuulmishäirete tõttu kõrvaoperatsioonid, nii et ma ei saanud kahjuks koos oma kolleegidega audientsile minna.

Ajaloolase, arhivaari ja ülemarhivaarina sain mõnigi kord pakkumisi mitmesuguste seltside juhatusse astumiseks. Olin juba olnud eespool mainitud allikapublikatsiooni seltsi juhatuses – mulle jätkus sellest. Lükkasin teised pakkumised tänuga tagasi, ka siis, kui Arhivaaride Seltsi juhatus tahtis mind esimeheks. Eelistasin pühendada oma vaba aja teadustööle ja ka oma perekonnale.

Mulle pakuti korduvalt ka ülikooli eksamite tsensori lisaametit. See toonuks endaga kaasa reisimist, iga semestri lõpul hotellitubades elamist, peale selle eritööde analüüsimist ja hindamist. Ka sellest ma keeldusin. Mu palk oli suhteliselt hea, lisateenistusest oleks tulumaks nagunii lõviosa endale võtnud. Pakutav au polnud mulle tähtis – mul oli piisavalt kontakte kolleegidega. Ma ei soovinud end koormata lisakohustustega.

Eestlastest Kopenhaagenis

Kopenhaagenis olin algul kohaliku Eesti Seltsi “Eesti Kodu” abiesimees. See ei toonud mulle kaasa suurt töökoormust. Meie kauaaegne esimees, Rāpinas sündinud ajakirjanik David Karopun ajas harilikult kõik asjad korda, oli täpne mees, koguni tähenärija kalduvustega. Laekuriks oli Johannes Mereväli, kes tegutses ühtlasi seltsi “välisministrina” – pidas ühendust Rootsi ja Saksamaa eestlastega. Sekretäriks oli Robert Lõhmus, kes elas meie kooskaimiskoha – Frederiksberg alleel paikneva Sct. Andreas Ordenen’i seltskonnaruumide lähedal ja tundis sealseid restoranipidajaid.

Meil oli üsna hea kontakt Lõuna-Rootsiga, eriti pärast hästiõnnestunud Eesti Vabariigi 50. aastapäeva pühitsemist 1968. a. Selle korraldas sel puhul asutatud Veebruarikomitee, mis jätkas oma tegevust ja koordineeris järgnevaid vabariigi aastapäeva tähistamisi Lõuna-Rootsis ja Kopenhaagenis. Nii oli meil harilikult ühine peokõneleja. Samal ajal hakati Lundis tegema plaane Eesti Maja muretsemiseks. Ka siin lõime kaasa, ostime aktsiaid ja võtsime osa koosolekutest – rõõm oli suur, kui see mõte lõpuks teoks sai.

Kopenhaagenis jätkusid eespool mainitud kolm kindlat koosviibimist aastas. Teisi üritusi oli harva, aga juhatus tuli siiski aeg-ajalt kokku, et lahendada jooksvaid küsimusi. Esimehel oli juba üsna palju aastaid turjal ja ta tervis halvenes. 1976. a. augustis leiti ta oma korterist surnuna vannis, arvatavasti südamerabanduse tagajärjel.

Järgmisel juhatuse koosolekul pidin esimehe

kohustused enda peale võtma. Abiesimeheks sai Robert Lõhmus, kes koos laekur Johannes Mereväljaga lubas korraldada praktilisi küsimusi, nii et mulle jäid eeskätt esindusülesanded. Sageli ei saanud me väliseesti päevale võõrast peokõnelejat, nii et peakõne pidasin mitu korda ise, kasutades selleks informatsiooni eestlastest Taanis ja taanlastest Eestis. Meil oli ka oma kunstnik – lauljanna Maimu Mardi, esimeses abielus Bang, teises Bjerggaard Hansen. Temagi esines vahetevahel mõne palaga. Nooremat põlvkonda meil ei olnud. Ainult üksikud taanlastega abiellunud eestlannade lapsed oskasid natuke eesti keelt.

Taanis oli pärast sõda umbes tuhat eesti põgenikku. Enamik rändas Taanist välja. Kohale jäid peamiselt taanlastega abiellunud, samuti eakad, invaliidid või mõne terviserikkega inimesed, keda ükski riik vastu ei võtnud. Neid oli kokku sadakond ja enamik neist elas Suur-Kopenhaagenis. Eesti Seltsi ümber oli koondunud 20–30 eestlast. Rida eestlasi osales meie seltsis kas üsna harva või üldsegi mitte. Vanuse ja haiguste tõttu tegi ka surm meie keskel lõikust, nii et oli ette näha siinse eesti rahvakillu hääbumist.

Arutasime seda küsimust juhatuse koosolekutel. Pikapeale oli juba raskusi juhatuse komplekteerimisega. Ei jätkunud kandidaate isegi revisjonikomisjoni jaoks. Peak koosolekutest võttis osa kümmekond inimest – see oli tegelikult laiendatud juhatuse koosolek. Meil oli kindel soov seltsi tegevust jätkata – näidata, et ka Taanis on eesti pagulasi, et ka Taanis võideldakse vaba Eesti eest. Igal kokkutulekul rõhutasime, et Eesti saab kord vabaks – aga millal? Vabadus paistis mägede taga, aga see pidi tulema. Ajaloolasena juhtisin tähelepanu sellele, et ükski diktatuur ei ole jäänud püsima, kõik impeeriumid lagunevad varem või hiljem. Algusaastate optimism oli asendunud teatava resignatsiooniga – võib-olla meie enam vaba Eestit ei näegi? Lootsime, et järgmine põlvkond seda kindlasti näeb!

Meil ei olnud poliitilisi lahkkelisid. Rootsis jagunesid eestlased peamiselt Eesti Rahvusnõukogu ja Rootsi Eestlaste Esinduse pooldajateks. Meie aga olime eeskätt eestlased. Meie tegevusest võttis osa ka saatkonnanounik August Koern oma abikaasaga. Tema sai ka Eesti eksilvalitsuse välisministriks, aga sellena ma teda kunagi ei tervitanud ega kõnetanud. Meie hulgas oli ta Eesti Vabariigi täieõiguslik esindaja – ta juhatas peaaegu alati meie peakoosolekuid ja jagas taanlastele informatsiooni.

Kopenhaagenis oli tegutsenud ka Balti Komitee, mis hõlmas kõigi Balti rahvaste

esindajaid. Meie esindajaks oli seal August Koern, aga minu "Eesti Kodu" esimeheks oleku perioodil oli see komitee varjusurmas. Kõige parem koostöö oli meil lätlastega. Neid oli tublisti rohkem kui eestlasi. Kopenhaagen oli läti kultuurkeskusi: siin tegutses üks läti kirjastus. Nad olid ka ühele Kopenhaageni surnuaiale püstitanud lätlaste mälestusmärgi. Igal aastal 14. juunil, 1941. a. küüditamise mälestamispäeval panime koos lätlastega sellele mälestusmärgile pärgi. Vabariigi aastapäevade puhul saatsime üksteisele õnnesoove ja juubelitähtpäevadel käisin nende hulgas eestlasi esindamas. Eriti suurejooneliselt tähistasid lätlased Läti Vabariigi 60. aastapäeva, esiteks jumalateenistusega Kopenhaageni rootsi kirikus, millele järgnes pidulik kontsertaktus sama kiriku saalis. Tervitasin meie lõunanaabreid Kopenhaageni eestlaste nimel, Eesti Vabariigi esindajana tegi seda August Koern. Läti seltsi esimeheks oli maainspektor E. Šenbergs, kellega mul oli ka mõningaid isiklikke kokkupuutumisi. Leedulastega polnud meil minu ajal mingeid kontakte.

Meie kohalikuks suuremaks ürituseks oli seltsi 30. aastapäeva tähistamine 1978. a. märtsis. Andsin sel puhul põgusa ülevaate seltsi möödunud tegevusaastatest, tuletades meelde, et üks samanimeline Eesti Selts asutati siin juba pärast Vabadussõda. See koondas kohalikke eestlasi ja Eesti sõpru, aga kahjuks vaibus selle tegevus Teise maailmasõja ajal. Vabariigi 30. aastapäeva aktusel, 1948. aastal otsustati selle seltsi tegevus taaselustada ja praegune selts oli nõnda selle otsene järglane.

Kontaktid Rootsisga – ESTO '80

Oma kontaktidest Lundi eestlastega olen rääkinud juba varem. Käisin Lundis nii mõnigi kord Veebruarikomitee koosolekutel, ka ühenduses Eesti Maja arutlustekoosolekutega. Minu parimaks isiklikuks kontaktiks oli Herbert Salu, aga ka teised Lundi inimesed aitasid mul eesti keelt ja meelt säilitada – näiteks Bernard Kangro, Artur Taska ja Valev Uibopuu. Ka sain mina neile mõnikord abiks olla. Kangro küsis jätkuvalt "Tulimullale" kaastööd. Niiviisi avaldasin seal oma uurimistööst Eesti-ainelisi pudemeid.

Stockholmis oli mu kindel tugipunkt Ingrid ja Oskar Bernadti kodu Lidingö. Sinna pöördusin alati rõõmuga tagasi. Seal sain ajada mõistlikku juttu muheda naljaga segamini – see oli mulle mu pingelise töö kõrval kõige meelepärased puhkus. Peale selle kostitati mind omatehtud

küpsiste ja muu hea toiduga, näiteks süldi ja pekpirukatega – toredu jutu juures oli toidul ka hea minek!

Kohtasin Stockholmis teisigi vanu tuttavaid, enamasti kohvikus, hiljem Eesti Majas. Ükskord peatusin ka Evald Blumfeldti pool, nimelt kui ma 1973. aastal käisin tema kutsel Tartu Ülikooli aastapäeval ettekannet pidamas. Ajaloolastest suri Arnold Soom 1977. a. juulis Austrias puhkusele viibides. Ta oli olnud mulle alati *Livonica*-kogu osas hea nõuandja. Blumfeldt oli oma viimaselt, lossiarhivaari kohalt pensionile läinud, aga Eesti teemade käsitlemise asemel oli ta lasknud endale augu pähe rääkida ja tegeles nüüd Axel Oxenstierna kirjavahetuse väljaandmisega – selles puudus üks vahepealne köide.

Eesti Teaduslik Selts Rootsis oli vahepeal oma esimeheks valinud mu vanema koolivenna Võrust, arhitekt Ervin Pütsepa. 1979. aastal palus too mind peakõnelejaks Tartu Ülikooli 60 aasta juubeliaktusele Stockholmi Kaubandusülikooli aulasse. Olin seal kuus aastat tagasi rääkinud jesuiitidest Tartus. Seekord valisin teemaks Eesti ja Taani sidemed läbi aegade, viikingiajast alates. Peatusin pikemalt Jüriöö mässu juures, esile tõstes professor Skyum-Nielsenini uusimaid arvamusi. Siis oli mu kõnes juttu hertsog Magnusest ja Taani ajast Saaremaal. Järgnevalt mainisin Taani vabatahtlikke Eesti Vabadussõjas, eesti kommunistide tegevust ja mõrva Kopenhaagenis sõjaeelsetel aastatel ning lõpetasin Taani sattunud ligi tuhande eesti pagulase saatuse kirjeldamisega.

Kõige suuremaks elamuseks ja rahvuslikuks ergutuseks kujunes järjekordne ülemaailmne eesti pagulaste kokkutulek ESTO '80, mis leidis aset 1980. aasta juuli teisel nädalal Stockholmis. See oli eestluse võimas manifestatsioon, mis langes ajalisel kokku olümpiamängude purjeregatiga Tallinnas.

Olin jälle ankrus Ingridi ja Oskari pool Lidingö. Seal oli hea üritustest osavõtmist plaanitseda ja ette valmistada. Ilmataat oli meile armuline ja Rootsi võimud paindlikud – valitsusvõim oli just siis kodanlike parteide käes. Nõnda said igal pool lehvida sini-must-valged lipud – ESTO embleemiga. Stockholmi Eesti Maja oli pidurüüs ja ka linna meeleolu, kaugelt silma paistva raekojas ees tervitasid meid Eesti lipud, kui läksime esmaspäeval 7. juulil linnavalitsuse poolt korraldatud vastuvõtule.

Võtsin ise aktiivsemalt osa paarist üritusest. Esimeseks oli Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis poolt korraldatud teaduslik hommikupoolik 8. juulil. Esinesin seal ettekandega 1343. a. Jüriöö

ESTO '80 rongkäigu teine rida, esimees Richard Norvelli taga aukolleegiumi liikmed (vasakult) Kalju Popp, Robert Kreem, Konrad Veem, Käbi Laretei, Aksel Mark ja Hans Kauri.

mässust. Üldse oli seal kavas kümmekond ettekannet. Ajaloolastest rääkis Evald Blumfeldt pantvangistusest keskaegses Eestis, kuna Hain Rebase teemaks oli eestlaste elu Rootsis. Viimane on nooremäpõlve ajaloolane, sündinud 1943. a. Olin teda tundma õppinud Lundi Eesti ajaloo sümposiumil 1973. a. kui sirgejoonelist eestlast. Ta oli just saanud Kieli ülikooli Põhjamaade ajaloo professoriks. Sellega ei olnud nii mõnedki rootslased päri, sest varem oli see õppetool olnud nende oma. Ma kohtasin hiljem ühte Kieli ülikooli hindamiskomisjoni liiget, kes ütles, et Hain oma hea esinemisvõime ja korraliku saksa keelega oli välja tõrjunud kõik rootslastest kohataotlejad. Tema kinnitamine kohale toimus üksmeelselt.

Järgmisel päeval võtsin Taani eestlaste esindajana osa III Ülemaailmsest Eesti Rahvuskongressist. Seal arutati kodumaa olukorda, välis- ja vabadusvõitlust, Eesti rahvuskultuuri viljelemist, noorsoo ülesandeid ja palju muud. Võtsime vastu mitu resolutsiooni, milles juhiti tähelepanu Eesti jätkuva ikestamisele. ESTO '80 kunstinäitusel oli Taani eestlaste esindajaks kolme akvarelliga Lydia Lavrov-Nordentoft.

Kohtasin Stockholmis oma koolivendi. Siia olid tulnud minu gümnaasiumi klassivend Heino Arras USA-st koos abikaasa Lainega ning ka algkooli klassivend Valdo Hommik Torontost. See oli tore jälleenägemine: kaks aastat tagasi

olin olnud oma perega Arraste juures.

Üritusi oli nendel päevadel nii palju, et ei jõudnudki kõike näha ega kuulata. Kõige võimsam manifestatsioon oli reedel, 11. juulil, nimelt ESTO peademonstratsioon: Vabadusmarss läbi Stockholmi. Selles osalejate hulka hinnati umbes 25 000-le. Kui see hiiglrongikäik kuuekaupa rivis hakkas liikuma Humlegårdenist läbi äripäevase südalinna, tuli kogu liiklus selles piirkonnas tunniks ajaks peatada.

Samal õhtul toimus meelelahutuslik sõduriõhtu, korraldatud Eesti Sõjaveteranide Ühingu poolt. Seal esines meeleolulauludega ka Maimu Mardi Kopenhaagenist. Kohtasin mitut vana tuttavat ja sain uusi tutvusi juurde.

Laupäeval oli esiteks ESTO '80 üldlaulupidu, ühtlasi IX Eesti laulupidu Rootsis, millele järgnes rahvapidu, mis pani punkti sellele suurejooneliisele üritusele. Võisime pöörduda ülevama meeleoluga tagasi oma igapäevase töö juurde. Küllap pandi seda tähele ka teisel pool Läänemerd.

Kõigi nende ürituste seas oli ka minu korporatsiooni, "Fraternitas Tartuensise" vilistlaste kohtumine. Siin olid kohal enamasti Rootsi vilistlased, nagu meie koondise senior Philip Selli Eskilstunast ja Helmuth Riispere Lundist, aga ka mõned vilistlased ülemeremaadest. Viimaste hulgas oli Austraalia kaasvilistlane, apteeker Boris Lees, kes oli elanud koos emaga pärast sõja lõppu põgenikuna Taanis, käinud seal

Taani eestlased ESTO '80 rongkäigus. Minust paremal Elmar Tilk ja Johannes Mereväli.

gümnaasiumis ja hiljem Uus-Meremaale välja rännanud. Ta polnud veel taani keelt unustanud ja külastas hiljem tagasiteel meid Birkerødis.

Olin enne tagasisõitu veel koos oma vana sõbra Evald Blumfeldtiga. Kutsusin teda Kopenhaageni taaniaegseid Saaremaa akte uurima. Ta oleks väga hästi võinud meie kodus peatuda – oleksime saanud mõndagi ajalooprobleemi põhjalikumalt arutada. Ta lubas ka tulla, aga kaebas sealjuures oma kehva tervise üle – tal olid tasakaaluhäired. Me jätsime jumalaga teel Eesti Majast raudtee peajaama – ja see jäigi meie viimaseks kohtumiseks. Aasta hiljem polnud teda enam elavate kirjas.

Jätsin jumalaga ka Heino ja Lainega, kes kavatsesid veel mujale reisida. Kutsusin külla oma algkooli koolivenda Valdot, kes nagunii pidi Kopenhaageni kaudu Kanadasse tagasi lendama. Ta tuligi ja veetsime terve päeva koos. Olime omaette, sest Annemarie oli oma vanemate pool Lõuna-Taanis. Mu vana hea sõber oli eluraskustest tuntavalt vintsutatud. Ta püüdis ikka elavalt juttu ajada ja vanaviisi kuraasikalt esineda, aga see kõik mõjus kuidagimoodi tühjana. Ta elul polnud erilist sisu, ta ei olnud ka tegelikult mingit ametit õppinud ja katsus sellepärast päevast päeva juhusliku tööga läbi ajada, mis teda aga kindlasti ei rahuldanud. Ka tervis polnud tal

kuigi hea. Kutsusin teda ka meie maja väikesesse sauna, aga mu sõber ei talunud peaaegu üldse leili, nagu minagi kord oma varases lapseas. See jäi meie viimaseks kohtumiseks enne ta õnnetut surma Torontos 1986. aastal.

Olin saanud ESTO '80 päevadest tublisti ergutust – lootuste paun oli jälle täidetud! Nentisime seda oma kokkutulekul Kopenhaagenis ja kohtumistel Lundis, kus oli hakanud tegutsema Eesti Maja. Selle peamiseks kasutajaks oli vanem põlvkond, kes oli Rootsis pensionile siirdunud, aga maja loomise formaalseid küsimusi olid lahendanud noorema põlvkonna esindajad, kes tundsid Rootsi ametiasutusi ja nendes ise töötasid.

1981. a. novembris sain väikese kingi, mis meenutas Eesti Vabariiki. Pidasin läbirääkimisi perekond Kamppiga nende ulatusliku arhiivi Taani Riigiarhiivile loovutamise üle. Üks selle perekonna liige, Rasmus Kampp oli 1928.–1939. a. olnud Taani saatkonna sekretär ja ühtlasi *chargé d'affaires* Tallinnas. Ta lõpetas oma karjääri peakonsulina Johannesburgis Lõuna-Aafrikas. Pärast tema surma 1972. a. oli ta vend, laialdaste huvidega pedagoog ja teadlane Aage H. Kampp hooldanud ta pärandust. Selle hulgas oli hõbedast sigarikarp, mille olid ta vennale Tallinnast lahkumise puhul kinkinud diplomaatilise korpuse

liikmed – oma autogrammidega kaanel ja karbi külgedel. Selle karbi kinkis Aage H. Kamp mulle, sest sellel oli side mu sünnimaaga. Saatsin karbi hiljem Lundi muuseumi konservaator Fred Alliku kaudu ühele Eesti kullasseppade tööde näitusele Lundis. Pärast näituse lõppu deponeerisin sigarikarbi Lundi muuseumi, kus ta säilimine on paremini kindlustatud.²

Puksowi fondi žüriis

Kanadas asuv Dr. Arthur Puksowi fondi juhatus oli mind pärast auhindamist 1978. a. kasutanud nõuandjana. Mõnede esitatud tööde suhtes oli lahkarmus. Näiteks esitati 1981. a. premeerimiseks Herbert Salu ajalooline romaan “Lasnamäe lamburid”, mis rangelt võttes polnud ajalooline uurimus, tegelikult aga siiski, sest selle autor oli rajanud oma romaani tausta ajaloolistele faktidele, mida ta täiendas oma uurimuste varal. Olin positiivsel arvamisel ja Salu sai selle auhinna. Samal aastal soovis Puksowi fondi žürii esimees professor Gustav Ränk vanuse tõttu oma kohalt tagasi astuda. Sel ajal paluti mind liikmeks, kuigi ma ei kuulunud Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmeskonda. Uueks žürii esimeheks esitati professor Hain Rebas, kes aga põhimõtetel kaalutlustel ei võtnud seda ametit vastu, nii et tema asemele tuli ajaloolane Aleksander Ers Kanadast. Kolmandaks žürii liikmeks oli Peep P. Rebane USA-s. Arusaamatused lahenesid 1982. a. ja Hain Rebas võttis esimehe ameti üle.

Meil tekkis probleeme 1982. a. auhindamisega. Tähtsime autasustada ka professor Gustav Ränki, kes aga esialgu keeldus seda auhinda vastu võtmast. Lõpuks saime talle määrata eriauhinna Tartu ülikooli 350. a. juubeli puhul, mis anti üle aktusel 1. detsembril. Sel puhul olin ka mina Stockholmis, kus kasutasin võimalust kohtumiseks mu Kodu-Eesti kolleegi Jüri Kivimäega, kes oli saanud uurimisstipendiumi Rootsi Riigiarhiivi. Olime olnud rida aastaid kirjavahetuses ja tundsin teineteist üsna hästi, aga isiklik kohtumine aitas meie arusaamisi süvendada – kõike ei saanud ju kirja teel väljendada. Juba varem olin kohanud oma teist Kodu-Eesti teadlast-kirjasõpra, dotsent Leo Tiiki, kes ühel Lundi külastusel oma abikaasaga ka Kopenhaagenis käis. Jüri oli mul võimalus rohkem koos olla ning teaduslikke ja isiklikke küsimusi arutada. Enne tagasisõitu käis ka tema Lundis, kus me 1983. a. veebruari algul veel kord kohtusime – ei teadnud ju, millal jälle see võimalus avaneb.

Puksowi fondi auhindamise jaoks ei jätkunud meil eestlastest kandidaate. Ka ei saanud ju seda kogu aeg ühtedele ja samadele anda. Meil oli arutlusi mitme kandidaadi üle. Mu žüriikolleegid olid populaarse sisuga artiklite suhtes tagasihoidlikud, aga ma rõhutasin ka nende tähtsust. Dr. Ilmar Arens Stockholmis oli vilgas Eestit puudutavate arhiivmaterjalide kasutaja ja nende andmete publitseerija. Ta esitas auhindamiseks rea artikleid, mis olid kerge sulega kirjutatud, aga valgustasid siiski seni tundmata fakte. Toetasin tema kandidatuuri ja ta sai väiksemaid auhindu niihästi 1982. kui ka 1984. a.

Kodu-Eesti ajaloolasi ei saanud me veel kahjuks selle auhinnaga autasustada, sest sellega oleksime Moskvat toetanud. Ka oli küsitav, kas nad üldse oleksid saanud seda auhinda vastu võtta? Panime siiski võimalikud kodumaa-kandidaadid kirja, et ehk tuleb kord ka nende aeg. Vahepeal pöörasime tähelepanu ka välismaa ajaloolastele, kes tegelesid Eesti vanema ajaloo teemadega. Neid oli eeskätt baltisakslaste hulgas, mõned ka Rootsis, USA-s ja Kanadas – ning koguni Taanis.

Kasutasin ära oma Taani ajaloolaste uurimisteemade tundmise 1983. a. auhindamisel. Esitasin sel puhul esimesena professor Niels Skyum-Nielsen, kes oli põhjalikult uurinud Taani haldust keskaja Eestimaal. Peale tema esitasin Jens E. Oleseni, kes oli uurinud Taani ja Liivimaa suhteid 15. sajandil. Kolmandaks taanlasest kandidaadiks oli Frede P. Jensen, kes oli käsitlenud Eesti ala ajalugu Põhjamaade Seitsmeaastase sõja (1563–1570) ajal. Sel aastal said peaauehinna Niels Skyum-Nielsen ja ameeriklane William Urban, kes oli kirjutanud ühe põhjapaneva uurimuse ristsõdadest Liivimaal. Jens E. Olesen ja Frede P. Jensen said väiksemad ergutusauhinnad.

Skyum-Nielsen suri aga juba oktoobris 1982, varsti pärast ta auhindamiseks esitamist. Arutasin ta auhinna küsimust niihästi Puksowi fondi kui ka tema lesega. Oli kavas asutada Skyum-Nielseninimeline mälestusfond. Selle fondi põhikirja võeti minu ettepanekul Taani-Eesti suhete uurimise toetamine ja mind paluti üheks juhataja liikmeks. Nii õnnestus saada ka Skyum-Nielsenile antud Puksowi fondi auhind tema mälestusfondi kapitali täienduseks, millega selle eesmärk püsima jäi ja koguni laienes.

(järgneb)

² See sigarikarp rändas 2003. aastal tagasi Tallinna, Eesti Ajaloomuuseumi.